

MRAVÍN U VYSOKÉHO MÝTA K PRŮZKUMU VESNICKÝCH STAVEB

ZUZANA VAŘEKOVÁ

Oblast Vysokomýtska patří mezi známou lokalitu s pozdně středověkými vesnickými domy,¹⁾ ale především se jedná o lokalitu charakteristickou vesnickou zděnou architekturou převážně z 19. století. Mravín je menší vesnicí se zděnou zástavbou a představuje zajímavý historický sídelní útvar bez novodobých rušivých zásahů, v cenném přírodním rámci. Vesnice je z hlediska půdorysného i územně krajinného hodnotným solitérem, vzácně dochovaným vzhledem k obecnému historickému vývoji našich vesnic. Předkládaný plošný průzkum sídla se snaží představit zjištěné výsledky k urbanistickému a stavebnímu vývoji jednotlivých usedlostí i celé vsi.

Vesnice Mravín leží 7 km na západ od Vysokého Mýta v geomorfologicky měkce modelovaném terénu v nadmořské výšce 334 m. Vesnice je položena na k severu mírně nakloněné plošině při úpatí Vraclavského hřbetu na východě a vrchu Hradisko²⁾ na západě. Půdorys vesnice tvoří náves obdélníkového tvaru s usedlostmi uspořádanými po obvodu severní, jižní a východní strany návsi a na západní straně s domkářskou zástavbou. Uprostřed návsi leží vodní nádrž, jejíž dnešní tvar je totožný s tvarem zachyceným na mapě stabilního katastru. Zhruba půl kilometru od návsi jihovýchodním směrem leží enkláva domů, nazývaná „Dolní“ Mravín. Tato zástavba mohla souviset s rybníkem, který se zde rozkládal v raném novověku. Zřejmě první písemná zmínka o rybníku zvaném Mirkovec³⁾ (později Měrkovec) pochází z počátku sedmnáctého století, z roku 1623.⁴⁾ Ryb-

Obr. 1: Mravín (okres Chrudim), současný pohled na severní stranu návsi. Na snímku jsou zachyceny (zprava) – dům v usedlosti čp. 17, objekty usedlosti čp. 16 – okapově orientované hospodářské křídlo s průjezdem, navazující výměnek a štítově orientovaný dům, dále dům v usedlosti čp. 15 a naproti stojící bývalá kovárna čp. 20 (všechny snímky Z. Vařeková, není-li uvedeno jinak).

ník byl v poslední třetině devatenáctého století vysušen a rozparcelován.⁵⁾

Na katastru vesnice Mravín je také situována samota Bětník a bývalý panský dvůr Popovec. Jedná se o samostatné lokality, které jsou od vesnice poměrně vzdálené. Samota Bětník se nachází v sousedním údolí a skládá se ze dvou usedlostí, bývalého panského mlýna a hájovny. Popovec leží na náhorní plošině Vraclavského hřbetu, Na Vrších, a jedná se o bývalý panský dvůr, který byl v devatenáctém století rozparcelován a jako osada připojen k obci Mravín.

PŘEHLED HISTORICKÉHO VÝVOJE

Název vesnice, Mravín, pochází ze staročeského slova *mraví*, doplněné přivlastňovací příponou -ín. Slovo *mraví* zaniklo a ujal se odvozené slovo *mravenec*.⁶⁾ Vesnice Mravín vystřídala v průběhu svého vývoje několik majitelů. Zdejší úrodná půda předurčovala obyvatele vesnice, jako i řadu

1) J. Škabradla ed., Vesnický dům 16. a 17. století. Praha 1992.

2) V literatuře z třicátých let 20. století je zachyceno tvrzení na vrchu nad vesnicí. In: F. Lehký a kol., Vysokomýtsko. Vlastivědné čtení o okrese Vysokomýtském a Skutečském. Vysoké Mýto 1931, s. 78. Lokalita je prohlášena jako kulturní památka s předpokladem hradištní, či středověké polohy, který je založen na sběru archeologického materiálu. In: Karta památek, archiv NPÚ ÚOP v Pardubicích. Jiná zmínka v literatuře ani v písemných pramenech prozatím nebyla nalezena.

3) V archeologických podkladech zpracovaných Muzeem Hradec Králové pro vytvoření územního plánu vesnice je uvedeno, že na katastru vesnice se nacházela zaniklá vesnice Mirkovice. Snadno se zde tedy nabízí domněnka, že zaniklá vesnice mohla ležet v blízkosti či na území dnes již zaniklého rybníku.

4) K roku 1623 během pobělohorských přesunů majetku je uvedeno na

panství Košumberk 5 rybníků. Jeden z nich nese název Mirkovský. A. Sedláček, Hrad, zámky a tvrze království Českého I. Praha 1882, s. 101.

5) Dodnes v terénu dochované terénní relikt např. hráz. Státní oblastní archiv (dále SOA) Zámorsk, Velkostatek (dále Vs) Rychmburk, mapy a plány, č. 20.

6) A. Profous, Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. 2. díl. Praha 1947, s. 533; Týž, Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. 3. díl. Praha 1951, s. 144.

Obr. 2: Mravín, současný pohled na západní stranu návsi. Na snímku je v popředí zachycena historická vodní nádrž, za ní zleva dům čp. 20, bývalá kovárna, za ní dům čp. 12, 11 a vlevo část štítu domu čp. 9.

Obr. 3: Mravín, současný pohled na domkářskou zástavbu v západní části vesnice zachycuje domy čp. 9, 10, 11. Domy čp. 10 a 11 jsou zachovány v původní hmotě z doby výstavby po požáru roku 1877.

vesnic v okolí, k zemědělství. První písemná zmínka o vesnici je obvykle datována do roku 1457,⁷⁾ ale ve skutečnosti je o několik desítek let starší a pochází z roku 1410, kdy byla vesnice poprvé uvedena jako majetek panství Košumberk.⁸⁾ V roce 1470 se vesnice objevuje v majetku pánů z Domanic (severně od Luže), kde je Mravín spolu s vesnicemi Zalžany, Jenišovice, Štenec, Bělá, Oletice (Voletice), Hluboké, Turov, Roubovice (Hroubovice) darován jako odúmrť králem za věrné služby Janovi z Brístí, Janovi z Jestřibce, a Heřmanovi ze Sulic.⁹⁾ Poté Mravín opět přechází k panství

Košumberk, kam přísluší až do roku 1690. V tomto roce byl jeden díl košumberského majetku na žádost majitelky hraběnky Hysrlové separován pod statek Roubovice, kam přechází s osmi vesnicemi i Mravín (dále Lozice, Jenšovice, Martinice, Mentour, Popovec, Sedlec). Roku 1722 opět vesnice mění svého majitele a putuje k Chroustovickému panství,¹⁰⁾ kde zůstává v majetku až do rozpadu feudálního zřízení. Od roku 1850 do roku 1960 byl Mravín samostatnou obcí, která patřila do soudního a politického okresu Vysoké Mýto. Při správní úpravě okresů v roce 1960 byla vesnice přičleněna k Chrudimskému okresu, od roku 1970 vedena jako osada blízké vesnici Štenec a dnes je přičleněna jako jedna ze čtyř vesnic k obci Jenišovice. V současné době bydlí v Mravíně 35 obyvatel ve 30 domech.

PŘEHLED URBANISTICKÉHO VÝVOJE

Pozůstatkem středověkého vysazení vesnice je půdorys a tvar návsního jádra, který byl zřejmě pravidelně rozměřen kolem trojstranné obdélné návsi, přiléhající otevřenou stranou k úpatí Hradiska. Ze současného půdorysu vesnice je na první pohled patrný návsní typ sídla, který odpovídá vysazení vesnice ve vrcholném středověku. Dodnes lze při pohledu na zástavbu kolem návsi zřetelně lokalizovat sociální rozložení obyvatelstva a jejich stavení. Statky sedláků jsou situované na severní a jižní straně návsi a na západní straně identifikujeme zástavbu domkářů.

Pro vesnici je dochována souvislá řada pozemkových knih od roku 1561 až do devatenáctého století. V nejstarší pozemkové knize jsou jednotlivé usedlosti postupně zapisovány při převodu usedlostí ze staršího majitele na nového v rozmezí let 1561–1596. V rámci archivního průzkumu byly z pozemkových knih poskládány souvislé řady držitelů jednotlivých usedlostí a tyto souvislé řady jmen držitelů byly propojeny s mladšími zápisy v Josefském katastru, kde jsou již u jmen držitelů domů a usedlostí uvedena i čísla popisná. Díky této identifikaci můžeme určit, které usedlosti se ve vesnici nacházely v předbellohorské době.¹¹⁾

Z pozemkových knih vyplývá, že základní rozvržení usedlostí kolem návsi bylo stejné se stavem, který známe z pozdějších pramenů a i se stavem dnešním. V nejstarší

7) Tamtéž, 3. díl, s. 144; Retrospektivní lexikon obcí 1850–1970. Praha 1978, s. 574, 575.

8) J. Teplý, Feudální pozemková držba v předhusitském Chrudimsku. Pardubice 1997, s. 17, 175. Statek Košumberk od 1372–1656 vlastnili Slavatové z Chlumu a Košumberka, poté majetek přechází sňatkem do rodu Hysrle z Chodů. V letech 1684–1773 patřil Jezuitům, od roku 1807 k náboženskému fondu a roku 1826 je prodán Thurn-Taxisům. In: Kol. autorů II. oddělení, Inventář panství Rychemburk-Chroustovice-Košumberk, Zámorsk 1962, s. 4.

9) A. Sedláček, o. c. v pozn. 4, s. 113.

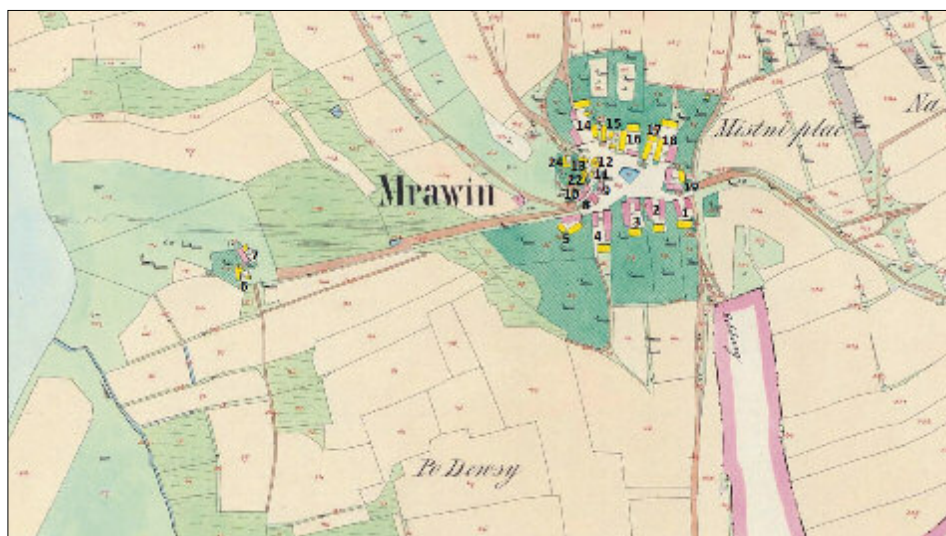
10) Kol. autorů II. oddělení, o. c. v pozn. 8, s. 5. Panství Chroustovice se poprvé připomíná v roce 1349 jako majetek Petra z Chroustovice. V pobělohorských konfiskacích majetek odňat Petru Gerštorfovi z Gerštorfu a poté se zde často střídají majitelé. Roku 1823 prodává ji Kinští majetek spolu s panstvím Rychemburk novým držitelům Thurn-Taxisům.

11) Identifikaci provedla Z. Vařeková na základě archivních pramenů: Národní archiv (dále NA) Praha, Josefský katastr, kart.č. 1360, kart.č. 560. SOA Zámorsk, Pozemkové knihy při okresním soudu Vysokého Mýta, č.k. 175, č.k. 169, č.k. 147, č.k. 184, č.k. 185.

v pozemkové knize je evidováno 11 usedlostí; 8 gruntů (čp. 1, 2, 3, 4, 14, 16, 18, 19) a 3 zahradníci (čp. 5, 15, 17).¹²⁾ Nelze ovšem na základě dochovaných pramenů jednoznačně rozhodnout, zda podíl zahradnických usedlostí je dán druhotným oddělením pozemků ze starších lánů, anebo tomu bylo dáno od počátku vysazení vesnice. Tricetiletá válka zřejmě výrazně vesnici nepoškodila, neboť po třicetileté válce není zachycen v berní ruce žádný statek pustý a pouze jedna usedlost ze selského stavu poklesla mezi nižší sociální vrstvu; uvedeno 7 gruntů (čp. 2, 3, 4, 14, 16, 18, 19) a 4 chalupníci (čp. 1, 5, 15, 17).¹³⁾ V této době žilo ve vesnici zhruba 50 obyvatel.¹⁴⁾

Vývoj vesnice až do začátku 18. století byl pozvolný. Ve fazi z roku 1714, která sloužila jako podklad pro Tereziánský katastr, byl zachycen stejný počet usedlostí (7 selských a 4 chalupnická stavení) a navíc dvě chalupy podruhů, které prozatím nelze identifikovat kvůli chybějícím archivním podkladům. Tak jako jinde bylo 18. století pro vesnici ve znamení nárůstu chudších chalup a do jeho závěru jich přibýlo celkem 7. Při prvním číslování domů prováděném v roce 1770–1771 stálo v Mravíně 19 čísel popisných a další stavby byly připojeny k vesnici v samotě Bětník a v panském dvoru Poppec. Okruh prvního číslování domů začínal při okraji návsi hospodou čp. 1 a pokračoval po směru hodinových ručiček po jižní straně návsi, do enklávy „Dolní“ Mravín, dále po západní a severní straně návsi a končil usedlostí na východní straně návsi. Souvislá řada čísel popisných pokračovala samotou Bětník (čp. 20, 21) a panským dvorem v Popovci (čp. 22). Rekonstrukcí prvního okruhu číslování byly zachyceny v jádru vesnice nové stavby domkářů (čp. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13), které byly situovány převážně na západní straně návsi a v „Dolním“ Mravíně. K roku 1788 bylo v Josefském katastru zaznamenáno ještě jedno popisné číslo, čp. 25.¹⁵⁾

V průběhu osmnáctého století se dotvořil dnešní půdorys vesnice, který byl při pozdějším vývoji již pouze zahuš-

Obr. 4: Mravín na mapě stabilního katastru z roku 1839, vlevo zachycena část rybníku Mirkovec. Na mapě jsou pro lepší orientaci dodatečně vyznačena čísla popisná jednotlivých usedlostí a domů (mapa stabilního katastru převzata z Ústředního archivu zeměměřičství a katastru, doplnění Z. Vařeková).

Obr. 5: Mravín, historická kresba usedlosti čp. 14 z roku 1900 (kreslil J. Kubát) zachytila dům v usedlosti s předním roubeným dílem a patrovou síní a komorami. Dům odpovídá stavební charakteristice pozdně středověkých domů v regionu (kresba ve sbírce p. Novotného, Mravín čp. 14).

ťován. Pozvolný nárůst domů pokračoval i v devatenáctém století – k roku 1839 bylo zaznamenáno čp. 22 a 24,¹⁶⁾ k roku 1855 čp. 26,¹⁷⁾ v roce 1866 postavena chalupa čp. 27,¹⁸⁾ následně domy čp. 28 a čp. 29 v „Dolním“ Mravíně a devatenácté století uzavřela výstavba kovárny na návsi.¹⁹⁾

Rozložení usedlostí, které bylo zachyceno mapou stabilního katastru, bylo ve vesnici řešeno téměř podle shodné typologie. Trojstranný půdorys dvora (popř. dvojstranný) byl uzavřen ohradní zdí s klenutou bránou a brankou při návsi, či komunikaci (čp. 1, 2, 3, 4, 5, 14, 15, 16, 17, 18).

16) Čp. 22 přidělené při prvním číslování roku 1771 dvoru v Popovci se v uvedeném mezidobí přesouvá na novostavbu v Mravíně. NA Praha, Duplikát Stabilního katastru, inv.č. 1373, kart.č. 621.

17) Tamtéž.

18) SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č.k. 147, fol. 85.

19) Kovárna (pozdější čp. 20) byla schválena k provozu v roce 1894. Státní okresní archiv (dále SOKA) Chrudim, Archiv obce Mravín, in.č. 1, nefol.

12) SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č.k. 175.

13) NA Praha, Berní rula, Chrudimsko sv. 13, inv.č. 13.

14) L. Matušiková – A. Pazderková ed., Soutis obyvatel podle věry z roku 1651, Chrudimsko 1, Praha 2000, s. 224–225. V soupise uvedeno 39 obyvatel bez dětí do 12 let, a z nich byly čtyři nekatolíci.

15) NA Praha, Josefský katastr, kart.č. 1360, kart.č. 560.

Obr. 6: Mravín, historická fotografie stodoly ze začátku dvacátého století zachytila roubenou obdélnou stodolu s doškovou krytinou v usedlosti čp. 14. Stodola shořela roku 1910 (foto ze sbírky p. Novotného, Mravín, čp. 14).

Jednotlivé objekty dvora usedlosti byly situovány při hranicích stavební parcely vždy s pravidelným pravoúhlým tvarem slučujícím v podélném traktu více jednotlivých funkčních prostor pod jednu střechu. K obytným domům byly paralelně stavěny sýpky či výměnky (čp. 1, 3, 4, 14, 15). Existence nebo výstavba samostatných výměnků je v písemných pramenech zachycena až v osmnáctém století (čp. 1, 4, 14, 15).²⁰⁾ Dvory byly uzavírány v zadní části obdélnými roubenými stodolami. Domy a výměnky byly zaznamenány na mapě převážně se štítovou orientací směrem k veřejnému prostranství, což se udrželo až dosud. Bez prohloubení archivního průzkumu nebo archeologického výzkumu nelze jednoznačně konstatovat informace ohledně situování staveb vůči návsi ve starším období. Zda štítová orientace domů v usedlostech byla charakteristická pro zástavbu kolem návsi od vysazení vesnice, nebo zda se orientace staveb během doby měnila.²¹⁾ Usedlosti chalupníků a zahradníků byly nejčastěji stavěny v tzv. hákové dispozici. Jednalo se o úhlově zalomené stavby, kde na domy bezprostředně kolmo navazuje nutné hospodářské minimum.

Dvacáté století do urbanistického vývoje této vesnice v podstatě nezasáhlo na rozdíl od obecného vývoje českých vesnic. V zahradě usedlosti čp. 18 byl v letech 1939/1940 vystavěn deputátní domek, v druhé polovině dvacátého století proběhly přestavby dvou stodol na rodinné domy čp. 23 a 30²²⁾ a došlo ke zbourání výměnku a stodoly v usedlosti čp. 1.

K celkovému obrazu vesnice náleží kromě intravilánu také extravilán, který je z velké části tvořen navazující plužinou. Na základě map stabilního katastru je patrné, že zemědělská půda na katastru vesnice byla rozčleněna na lánovou, traťovou i úsekovou plužinu. Láňová plužina nava-

zovala na usedlosti na severní straně návsi a končila při hranici katastru, jižní část katastru byla rozdělena na jednotlivé úseky a hřeben Hradiska na tratě. Ve vesnici zůstaly zachovány záhumenicové zahrady a ovocné sady navazující na usedlosti v rozsahu zachyceném mapou stabilního katastru. Také síť cest zaznamenaných již mapou prvního vojenského mapování a mapou stabilního katastru se zachovala do dnešních dnů téměř beze změn. V terénu zůstaly zachovány terénní reliktů řady prvků související s tehdejšími životem na vesnici a jejich zachování je o to cennější např. po rybníku Měrkovec zůstala dochovaná hráz, směrem do Popovce je v terénu patrný historický úvoz.

PŘEHLED STAVEBNÍHO VÝVOJE

Historický stavební fond vesnice reprezentuje řada zděných budov pocházejících převážně z devatenáctého století. Ve vesnici zůstal dochován pouze jeden dům čp. 24, ve kterém je do dnešních dnů dochována část obvodových stěn roubené konstrukce. O stavební činnosti a vývoji domů ve vesnici ve starším období, v šestnáctém, sedmnáctém, i osmnáctém století toho víme málo, protože starší fáze byla překryta pozdější stavební činností. Cenné informace nám proto poskytují archivní prameny, historické kresby a fotografie. Kresba usedlosti čp. 14 z roku 1900 zachytila dům, odpovídající stavební charakteristice pozdně středověkého domu.²³⁾ Tyto stavby lze poznat podle specifického uspořádání, které se vyznačuje vysokou roubenou obytnou místností. Na vysoký přední díl navazovaly patrové síně a komory. Dům v usedlosti čp. 14 byl nakreslen jako dům s roubeným předním dílem, zděnou patrovou síní a patrovými komorami.²⁴⁾ Obdobnou stavební charakteristiku domů lze předpokládat i u ostatních domů v usedlostech, což nám potvrzují útržkovité zmínky v pozemkových knihách, např. „komora nad síní“²⁵⁾ ... horní komora²⁶⁾ ... dolní komora²⁷⁾...

22) Informace poskytnuté p. Novotným, Mravín čp. 14, dne 20. 8. 2012.

23) Na Vysokomýtsku a blízkém Litomyšlsku se dochovalo několik příkladů domů, které náleží k nejstarší vrstvě vesnických pozdně středověkých roubených domů na našem území. J. Škabrada, K charakteru výstavby vesnického domu 16. a 17. století v Čechách, in: J. Škabrada ed., o. c. v pozn. 1, s. 166. Z. Syrová – J. Syrový, Od poslední (?) jizby k první (?) světnici (na Vysočině), in: J. Škabrada ed., o. c. v pozn. 1, s. 111–129.

24) Obrázek majetkem pana Novotného, Mravín čp. 14. Dům je na mapě stabilního katastru z roku 1839 zachycen červeně, jako štítově orientovaná stavba směrem ke komunikaci. Ale dle kresby víme, že se jednalo o dům, který byl štítově orientovaný směrem do zahrady a ne ke komunikaci.

25) Dům v usedlosti čp. 3, r. 1779; čp. 14 r. 1788. SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č. k. 169.

26) Dům v usedlosti čp. 4, r. 1788. SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č. k. 169.

27) Dům v usedlosti čp. 17, r. 1817. SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č. k. 147, fol 38.

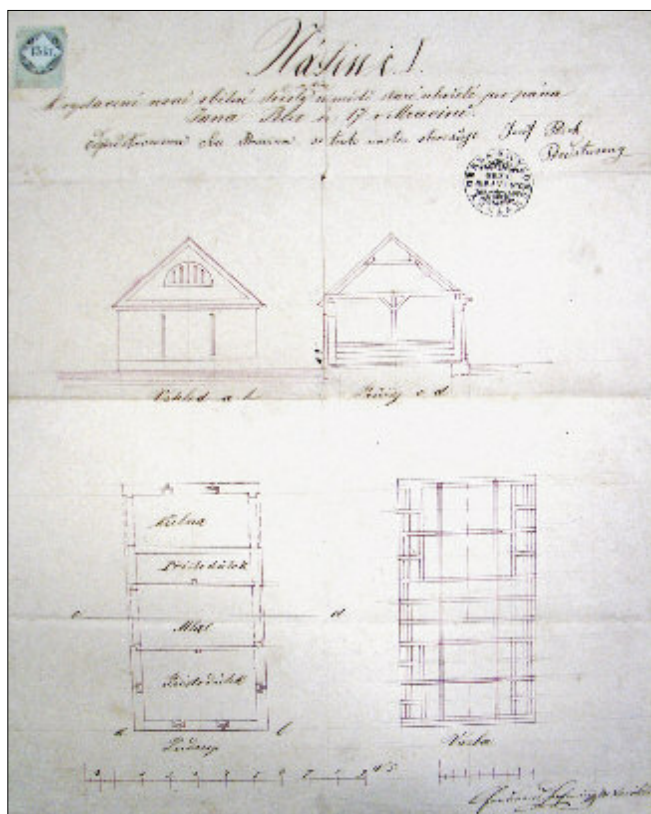
20) SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č. k. 147, 169.

21) Srov. M. Dohnal, Historická kulturní krajina v novověku: vývoj vsi a plužiny v Borovanech u Bechyně. Praha 2003, s. 37. Zde prokázána výrazná stavební diskontinuita v 17. století, posuny domů i usedlosti a oboustranné změny orientací domů.

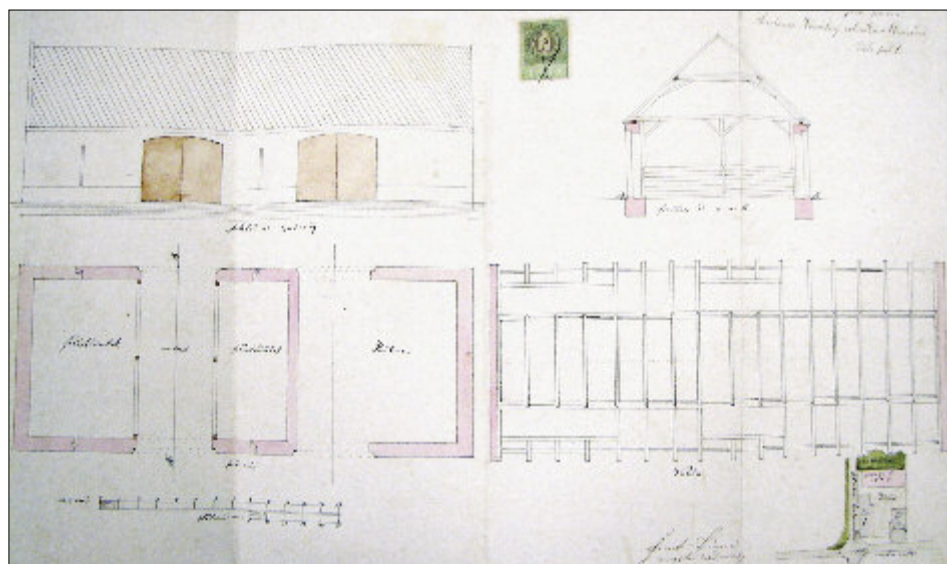
Archivní prameny dosvědčují převažující zastoupení dřevěných konstrukcí u zdejších domů i hospodářských staveb až do začátku devatenáctého století. Mapa stabilního katastru z roku 1839 zaznamenala velké množství staveb značených žlutě, tedy objektů ze spalných konstrukcí, pravděpodobně dřevěných, roubených. Jednalo se převážně o domy domkářů (čp. 11, 12, 13, 22, 24), některé domy v usedlostech (čp. 15, 16, 17) a všechny stodoly. Ale i u objektů označených na mapě červeně, tedy nespalných, byla díky archivním pramenům potvrzena roubená konstrukce obvodových stěn (čp. 9). Lze tedy prohlásit, že většina objektů ve vesnici byla roubené konstrukce se spalnou krytinou z došků, či šindelů. Ovšem s ohledem na dlouhou tradici zdění na Vysokomýtsku, která zasahuje na vesnici až do 17. století,²⁸⁾ nelze vyloučit, že některé části obvodového zdiva domů i hospodářských staveb mohly být zděné. Zajímavou dřevěnou stavbou zachycenou mapou stabilního katastru je drobná žlutě značená stavba v zahradě usedlosti čp. 18, kterou lze s jistotou interpretovat jako sušárnu ovoce.

Na mapě stabilního katastru byly zobrazeny i požárně vyhovující stavby, značené červeně. Díky provedenému průzkumu víme, že se jednalo již o zděné přízemní domy z opuky, se sedlovou střechou s polovalbou, lichoběžníkovým štítem a krytým zápražím (čp. 3, 5). Zděné domy první poloviny devatenáctého století byly stavěny s tradiční trojdílnou dispozicí, jednotraktové, komorového typu, s tradičním způsobem vytápění – s nepřímým způsobem vytápění ze síně. Zadní část síně byla celá vyhrazena kuchyňskému provozu, nebo zde byla při světnici vyzděna kuchyňská nika s otevřeným ústím dymníku, vynášeným klenutým pasem. Pod ústím dymníku ve stěně oddělující síň a světnici byly vyzděné charakteristické otvory pro obsluhu tradiční sestavy otopných zařízení, pece a kamen, a při nich podesta pro oheň na vaření (čp. 3, 25). Pro první polovinu devatenáctého století bylo charakteristické používání valené klenby v černých kuchyních (čp. 3, 25). Světnice byly uzavírány trámovými stropy, chlévy a komory trámovými stropy nebo valenými klenbami (čp. 19, 24). Dochovaných krovových konstrukcí, které lze dle konstrukce přiřadit do první poloviny devatenáctého století, je ve vesnici minimum. Jedná se o jednoduché hambalkové konstrukce s jednou úrovní hambalků (čp. 25) a hambalkové konstrukce s dvojicí stojatých stolic pod konci hambalků (chlévy čp. 3). Usedlosti byly uzavřeny v přední části zděnými klenutými branami s půlkruhovým profilem.

28) Např. Cerekvice nad Loučnou čp. 11 – průzkum byl proveden v letech 1999–2002 Z. a J. Syrovými, J. Škabradou, M. Ebelem a J. Kynclem v rámci grantu Lidová architektura Litomyšlska a Vysokomýtska, dosud nepublikováno.

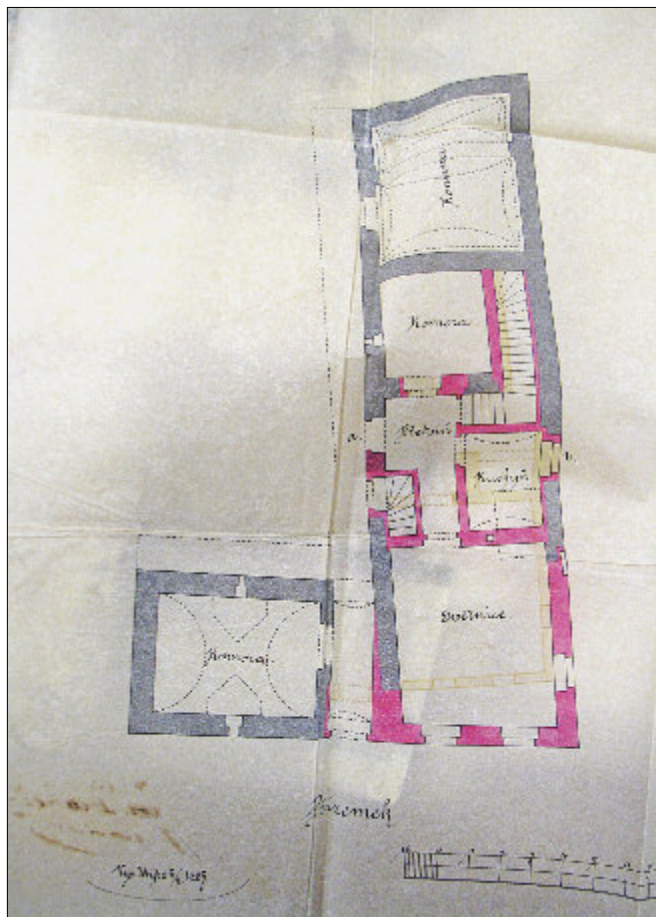

Obr. 7: Mravín, nedatovaný plán k vystavění nové obilní stodoly na místě staré shoelé pro pana Jana Pelce, čp. 17 v Mravíně, navržený Ferdinandem Boh... mistrem stavitelským. Projekt navrhoval obdélnou stodolu v typické čtyřdílné dispozici s průjezdným mlatem, dvěma perami a připojenou kolnou. Stodola byla postavena po požáru usedlosti v roce 1864 a ve dvacátých letech dvacátého století zvětšena a přestavěna (SOKa Chrudim, AO Mravín, inv.č. 25, kart.č. 2).

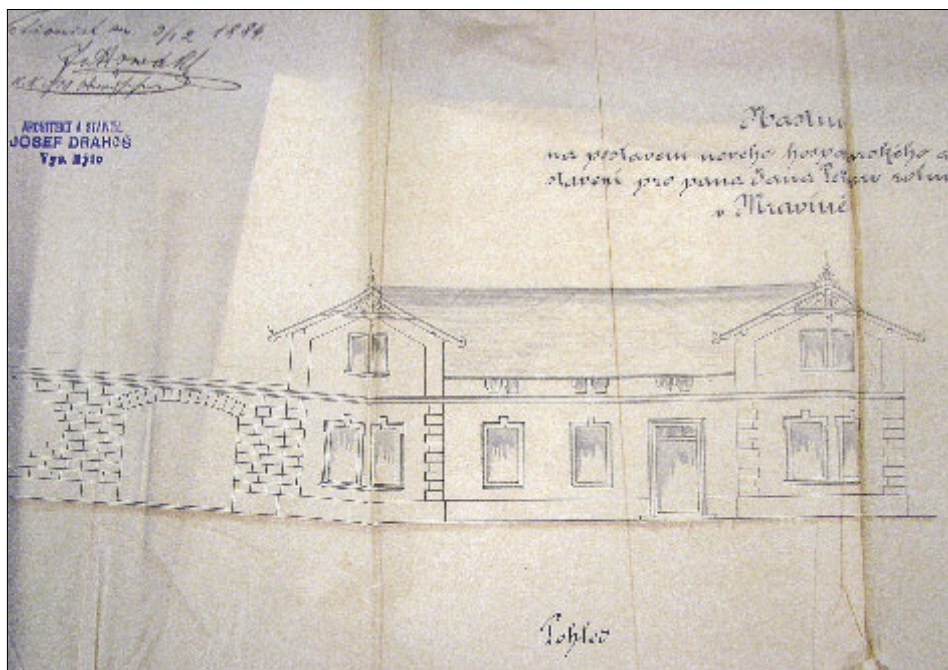

Obr. 8: Mravín, plán na výstavbu nové stodoly pro Antonína Novotného z Mravína čp. 1. Projekt stavby, který byl schválen v roce 1881, navrhl Franc Tůma, mistr zednický. Jednalo se o příčně průjezdnou stodolu se středním mlatem, dvěma přístodůlky a napojeným příjezdem s kolnou. Stavba byla zděná z opuky s vyzděnými šterbinovými větracími průduchy, krov řešen Rankovou konstrukcí a střecha byla kryta břidlicí. Stodola byla odstraněna v 1982 (SOKa Chrudim, AO Mravín, inv.č. 25, kart. 2).

Kolem poloviny 19. století se mění užívání klenebního systému a nově se uplatňují plackové klenby v obytných i hospodářských prostorách (čp. 2, 19, 27). Po polovině devatenáctého století se rozšiřuje užívání nového typu krovu, Rankovy konstrukce, který je přechodovým článkem k ná-

Obr. 9: Mravín, stavební plán přestavby světnice a kuchyňské části pro Jana Svatoše majitele domu čp. 19 v Mravíně, vypracovaný vysokomýtským stavitelem Josefe Drahošem v roce 1885. Projekt zachycuje odstranění staré světnice a kuchyňské niky s dymníkem v zadní části síně a navrhuje prodloužení světnice a výstavbu nové kuchyně s tahovým komínem uzavřené segmentovou klenbou (SOKA Chrudim, inv.č. 25, kart. č. 2).

Obr. 10: Mravín, stavební plán průčelí domu v usedlosti čp. 2 pro Jana Petiuru, vypracovaný vysokomýtským stavitelem Josefem Drahošem v roce 1884. Projekt zachycuje návrh vzhledu průčelí domu v tehdejší moderním duchu historismu, které pravděpodobně nebylo v této podobě realizováno (SOKA Chrudim, inv. č. 25, kart. č. 2).

stupu mladších vaznicových soustav (chlěvy čp. 2, čp. 27). Impulsem k další stavební činnosti v druhé polovině devatenáctého století byly požáry. Roku 1864 vypukl ve stodole usedlosti čp. 4 velký požár, který byl větrem rozšířen na usedlosti čp. 16 a 17, které se „v popel obrátily“.²⁹⁾ Po požáru byl ve vesnici postaven zřejmě první patrový dům v zahradnické usedlosti čp. 17. Jedná se o patrový zděný dům z opuky, s lichoběžníkovým štítem a se sedlovou střechou s polovalbou, jejíž asymetrické nasazení chrání svým přesahem zápraží. Dispozice patrového domu je pouze dvojdielná, světnice a síň, v jejíž zadní části se nacházela zděná kuchyňská nika, a v patře byly situovány komory se sníženou podchodnou výškou (cca 2 metry).³⁰⁾ Na dům navazuje zděné hospodářské křídlo, které bylo částečně přístupné i ze síně a je uzavřené segmentovými klenbami.

Kolem poloviny devatenáctého století byl ve vesnici vystavěn jednotný typ domu, který lze označit hmotově za pozdně klasicistní stavbu (čp. 18, 27). Typologicky shodný vzhled a dispozice domů již svědčí o projektech z rukou školných stavitelů³¹⁾ a výstavba domů v této době byla jistě podložena stavebními projekty.³²⁾ Jednalo se o zděný přízemní dům, se sedlovou střechou, s lichoběžníkovým štítem a krytým zápražím. Přední průčelí domu bylo trojosé se segmentovým záklenkem oken a interiéry klenuté placíkovými klenbami.

Výstavba hmotově stejného typu domu, která navazovala na klasicistní přízemní stavby této oblasti, pokračovala až do závěru sedmdesátých let devatenáctého století. Po požáru v roce 1877, při kterém shořely domy v domkářské zástavbě na západní straně návsi, bylo postaveno pět novostaveb (čp. 8, 10, 11, 12, 13, 22).³³⁾ Hmotová a dispozice domů byla shodná; zděný přízemní dům se sedlovou střechou, s lichoběžníkovým štítem, krytým zápražím a segmentově klenutými okenními otvory, s tradiční trojdielnou dispozicí, jednotraktovou, komorového typu. U domů čp. 10 a 12 byly po-

užity i stejné motivy výzdoby fasády v předním průčelí (okosené nároží, ploché šambrány kolem oken, štukové zrcadlo mezi okny). V této době opět přichází změna klenbového systému. V poslední třetině devatenáctého století byly uzavírány síně, sklepy a hospodářské prostory klenbami segmentového profilu (čp. 1, 10, 17, 22), u větších prostor ve skladbě s dělicími zděnými pasy (chlěvy

29) SOKA Chrudim, o. c. v pozn. 19, inv.č. 1, kart. 2, nefol.

30) Při stavební úpravě domu v druhé polovině dvacátého století byla kuchyňská nika odstraněna. Informace poskytnuté p. Vondráčkem, Mravín čp. 17, dne 13. 5. 2012.

31) M. Ebel – J. Škabrada, Původní plánová dokumentace lidové architektury. Praha: ČVUT 1996, s. 76–91.

32) Starší stavební plány domů prozatím nebyly nalezeny, příslušný fond stavebního úřadu je nepřístupný. SOKA Ústí nad Orlicí, Archiv města Vysoké Mýto, nepřístupný.

33) SOKA Chrudim, o. c. v pozn. 19, inv.č. 1, kart. 2, nefol.

čp. 3), později (od konce 19. století) s válcovanými ocelovými profily (čp. 1, 5, 6, 22, 25, 26).

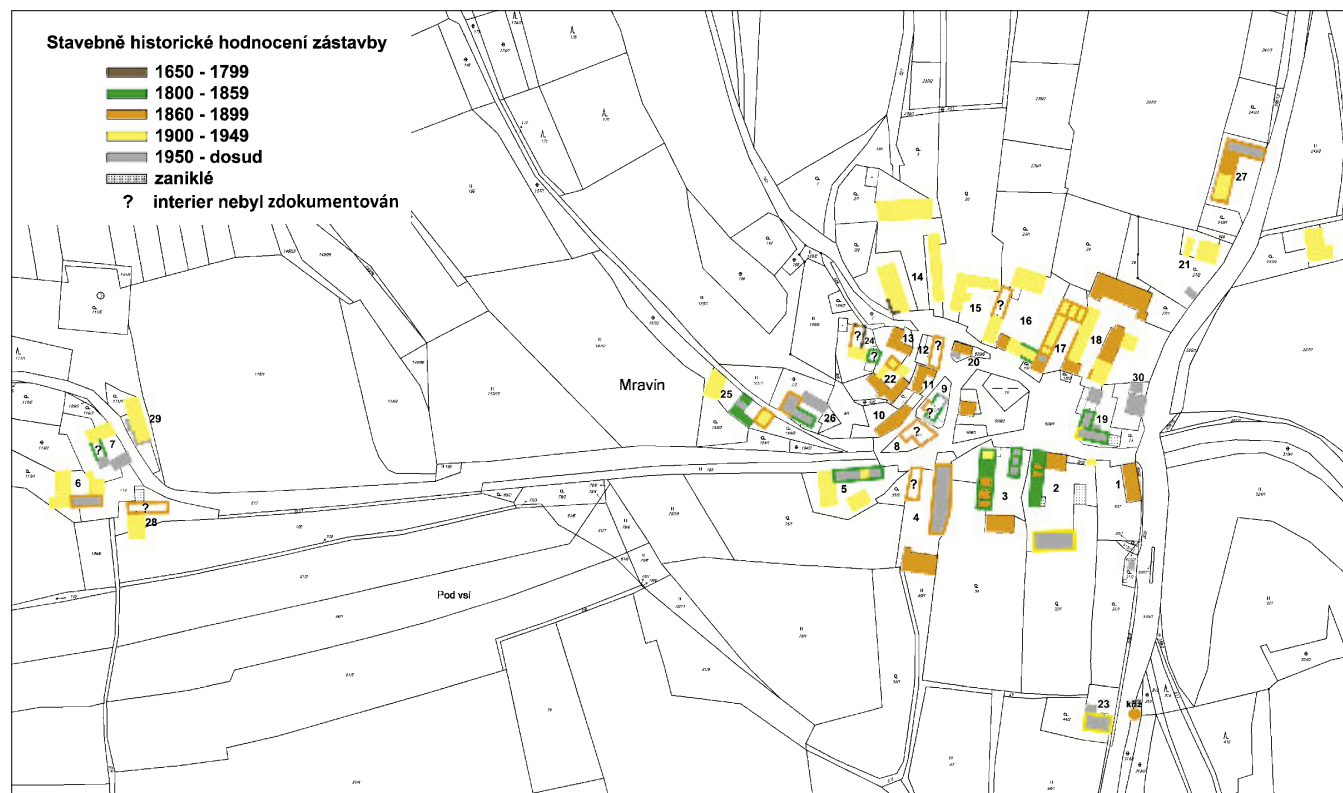
V této době přichází do vesnice řada inovací v používání stavebních konstrukcí. Významná změna ve způsobu vytápění a vaření spočívala v postupném zavádění tzv. sporáků – kombinovaného zařízení pro vytápění a vaření. Inovace v podobě výstavby uzavřeného tahového komína svedeného až na zem se objevuje na stavebních plánech až od roku 1880 (čp. 2, 19, 20, výměnek u čp. 26). Stávající černé kuchyně byly upravovány na tahový provoz, kdy nejjednodušší cestu k adaptaci starého otevřeného komína představovalo uzavření plochy, již se do té doby vstupovalo pod komín, nebo alespoň podezdění jeho dymníkového ústí. Výraznou změnou, projevující se ve vzhledu stavby, byl přechod od používání hambalkových konstrukcí krovu k vaznicovým, s čímž souvisela realizace půdních polopater a zrušení tradičního krytého zápraží, které vytvářelo asymetrického nasazení střechy. Novostavba domu čp. 2 schválená v roce 1886 reagovala na tyto novinky přicházející do vesnického prostředí. Průčelí domu bylo navrženo v moderním duchu „nádražní architektury“. Dům byl postaven jako přízemní zděný se sedlovou střechou s novým typem vaznicového krovu a bez krytého zápraží. Dispozice domu je čtyřdílná, pře-

Obr. 11: Mravín, letecký snímek vesnice pořízený plk. Koukalem v roce 1937 (foto ze sbírky rodiny Dobrkovských, Mravín, čp. 21).

vážně dvoutraktová, kde první dva díly jsou nově řešeny jako obytné, následuje úzká průchozí síň a komorový díl. Při realizaci zřejmě došlo ke změně vzhledu průčelí, které pravděpodobně nebylo dle stavebního plánu realizováno.

Typickou stavbou usedlostí poslední třetiny devatenáctého století byly zděné stodoly uzavírající zadní stranu dvora. Stodoly byly stavěny z lomové přitesávané opuky se svislými šterbinovými větracími průduchy. Krovky zděných stodol byly řešeny Rankovým typem krovu (čp. 3, 4, 16, 18 stavební plán u čp. 1, 17), který je úspornější z hlediska množství potřebného dřeva a dovozoval zastřešit velké pro-

Obr. 12: Mravín, mapa stavebněhistorického hodnocení Mravína dle současného stavu průzkumu (podklad katastrální mapa vesnice, doplnění Z. Vařeková, kreslil J. Jaroš).

Obr. 13: Mravín, čp. 1, historický snímek z 2. čtvrtiny 20. století zachycuje průčelí hostince, který byl postaven v roce 1883 (foto ze sbírky rodiny Dobrkovských, Mravín, čp. 21).

story bez nutnosti používat velké množství vazných trámů.

Na začátku dvacátého století po velkém požáru roku 1910 byla nově vystavěna celá usedlost čp. 14, nový zděný dům se sedlovou střechou a půdním polopatrem byl postaven jako pětidílný s tradiční trojdílnou dispozicí, řešen jako dvoutraktový, komorového typu. Usedlost ve třicátých letech doplnila ještě velká pětidílná cihelná stodola.

K roku 1922 uvádí zmínku o úrovni bydlení v Mravíně ve svých zápiscích František Dobrkovský, mladý majitel usedlosti čp. 18, který si stěžuje, že „bytové poměry neodpovídají době, bylo by třeba vše přestavěti k získané suchosti a vzduchosti a světlosti bytů“.³⁴⁾ Vše přestavěno nebylo, ale první třetina dvacátého století představovala ve vesnici období rozvoje a rozsáhlejších stavebních obnov domů a celých usedlostí, což souviselo i s obecným ekonomickým vývojem společnosti a hospodaření na vesnicích v této době. Právě usedlost Františka Dobrkovského čp. 18 je ukázkou prosperující usedlosti výrazně modernizované ve 20. a 30. letech 20. století.³⁵⁾

Stavební činnost v tomto období se především orientovala na zvětšování úložných a skladovacích prostor. Stavba nových stodol od počátku dvacátého století probíhala napříč sociálními vrstvami. V usedlostech byly odstraňovány dosluhující stodoly a stavěny prostorné cihelné stodoly (čp. 2, 5, 17, 19), nebo docházelo k výstavbě nových stodol na

„zelené louce“ (čp. 3, 16, 25, 28). Charakteristickou stavební úpravou první třetiny dvacátého století bylo vztyčování nové střešní konstrukce s vaznicovým typem krovu a charakteristickým půdním polopatrem, který poskytoval další prostor k ukládání zemědělských plodin, či sena (čp. 1, 3, 5, 6, 13, 24, 26). S obnovou střech souvisela i úprava fasády, která byla v této době členěna typickými lisénovými rámci a někde doplněna charakteristickým kontrastem hladkých a hrubých ploch (čp. 3, 5, 10, 13, 16, 17). Starší fasády domů ve vesnici jsou dnes zachyceny pouze na historických fotografiích a ve většině případů řešeny jako hladké, bez výraznější štukové výzdoby.

Nejmladší fázi zděných novostaveb domů představují domy v usedlosti čp. 18 z třicátých a čp. 15 ze čtyřicátých let dvacátého století, které potvrzují trvání zažitých a funkčních modelů tradičního stavitelství, jakými jsou půdorys, trojdílná dispozice domu a situování stavby na parcele, až do poloviny dvacátého století.

VÝBĚROVÝ KATALOG

Vybrané usedlosti či domy jsou charakteristickými zástupci výše popsaných etap stavebního vývoje vesnice. Uvedené sociální kategorie jsou přebrány z duplikátu stabilního katastru.³⁶⁾ V prvním odstavci jsou popsány dějiny domu, které vychází z pozemkových knih a dostupných archivních podkladů. Informace obsažené v pozemkových knihách o stavbách v usedlosti byly poměrně kusé a až na výjimky neprozrazují téměř nic o stavební charakteristice jednotlivých objektů. Následuje situace domu, či usedlosti v rámci zástavby, popis, datace a závěrečné hodnocení.

Čp. 1, zahradník

Dějiny: Selská usedlost s krčmou³⁷⁾ byla zapsána k roku 1577. Po třicetileté válce grunt klesl v sociální kategorii mezi zahradníky.³⁸⁾ K roku 1687 zaznamenáno vyzdvižení zpuštělého stavení, v roce 1784 záměr výstavby výměnku.³⁹⁾ Na mapě stabilního katastru je zachycena chalupnická usedlost, složená ze tří objektů, štítově orientovaný dům a výměnek jsou značeny červeně, zadní stranu dvora uzavírala žlutě značená stodola. V roce 1881 byla schválena výstavba stodoly, roku 1883 povolena přestavba domu – hostince.⁴⁰⁾ Dům v roce 1967 prošel stavební úpravou, při které byla odstraněna fasáda a radikálně přestavěno první patro. Stodola byla odstraněna v roce 1982, výměnek v roce 1995.⁴¹⁾

Situace: Usedlost je situována na východním okraji intravilánu mezi čp. 19 a 2. Dnes z usedlosti zůstal stát pouze patrový dům, štítové orientace směrem ke komunikaci vedoucí z návsi, se zápražím otočeným na západ a doplněný klenutou bránou.

36) NA Praha, o. c. v pozn. 15.

37) Krčma zde fungovala nepřetržitě až do poloviny dvacátého století. V sedmáctém století zde byla zaznamenána kovárna. SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č.k. 175, fol 527.

38) NA Praha, o. c. v pozn. 11.

39) Usedlost přejímá Jakub Stržil v roce 1784, v pozemkové knize je uvedeno, že odstupující hospodář má nárok na pokojný byt s hospodářem až do vystavení vlastního bytu. SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č.k. 169, fol. 10.

40) SOKA Chrudim, o. c. v pozn. 19, inv.č. 25, č. kart. 2, nefol.

41) Obecní úřad (dále OÚ) Jenišovice, složka Mravín čp. 1, nefol.

34) Zápisky Františka Dobrkovského 1922–1948, nefol. V majetku rodiny Dobrkovských, Mravín čp. 21.

35) Mladý František Dobrkovský prováděl postupnou přestavbu usedlosti a zavedl ve svém hospodaření některé technické inovace, které mu pomohly k úspěchu. Specializoval se na rané brambory, které dovážel až do Pardubic. Inteligentně využil teplého vzduchu z chléva, který vedl vzduchovými kanály do prostoru, který sloužil ke klíčení brambor. Rozvoj hospodaření byl násilně přerušen na začátku padesátých let.

Popis: Patrový zděný dům se sedlovou střechou, s charakteristickou půdní nadezdívkou a trojúhelníkovými štíty. Dům je omítnutý novodobou cementovou fasádou a osazen utilitárními novodobými výplněmi. Přízemí domu je pětidílné, první dva díly domu dvouraktové, tři díly jednoraktové. Přední štítové průčelí domu je v přízemí dvojsose, v patře bez otvorů. Otvory v přízemí jsou tvořeny dvěma vstupy, prvními dveřmi zprava se vchází na kryté zápraží, které tvoří druhý trakt domu. Zápraží je zasunuté do hmoty domu a otevřené do dvora dvojicí arkád se segmentovým profilem oblouků, první pole klenuté segmentovou klenbou, v druhém poli umístěno schodiště do patra.

Druhý vstup ve štítovém průčelí vede do dvou na sebe navazujících místností, které jsou uzavřené neckovou klenbou a byly provozovány jako krám a hostinec. Pod nimi se nachází sklep s valenou kamennou klenbou. Zadní část přízemí domu je tvořena třemi díly hospodářských místností uzavřených segmentovými klenbami. Krov domu je vaznicový, s dvojicí šikmých stojatých stolic.

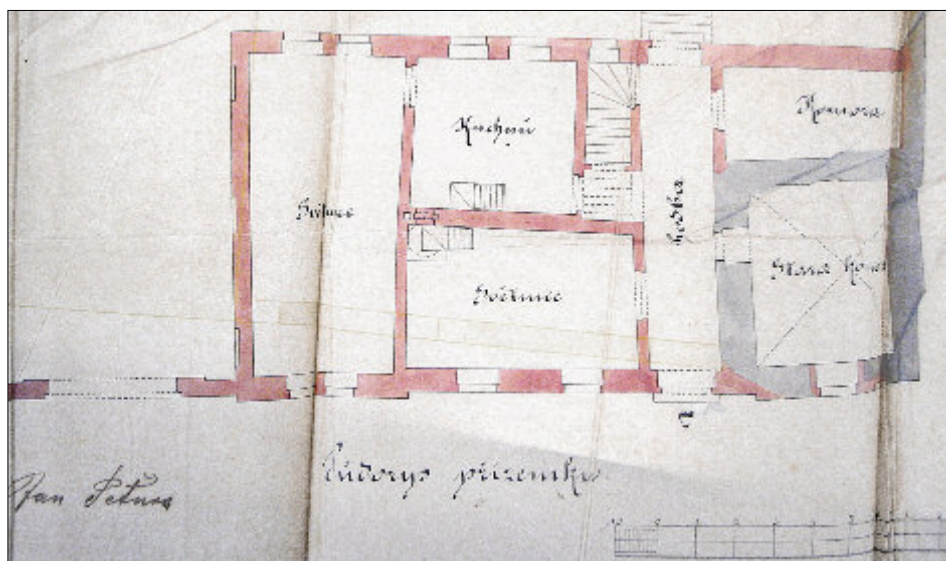
Datování a hodnocení: Dům byl postaven v roce 1883. Hmotově hodnotná stavba s dochovanými konstrukcemi v přízemí z doby výstavby.

Čp. 2, sedlák

Dějiny: Selská usedlost byla zapsána v roce 1571, v sedmnáctém století udávána jako velice spustlá, v roce 1696 vystavěna nová stodola. V roce 1722 postavena nově světnice; k roku 1792 zmiňována komora pro vejmkáře, k roku 1834, 1835 komora se sklepem.⁴²⁾ Na mapě stabilního katastru jsou zaznamenány tři objekty, dům a výměnek značený červeně, stodola žlutě. V mezidobí 1855–1886 odstraněna stavba na východní straně dvora a v roce 1886 podána žádost na výstavbu nového domu.⁴³⁾ V roce 1924 byla schválena stavba nové zděné stodoly. V roce 1960 byla povolena pro JZD Úsvit adaptace domu a stodoly. V druhé polovině dvacátého století došlo k odstranění cihelného plotu s bránou.⁴⁴⁾

Situace: Selská usedlost je situována na jižní straně návsi mezi čp. 1 a 3. Jedná se o trojstrannou usedlost. Dům je přízemní, okapové orientace směrem k návsi, kolmo na něj na západní hranici dvora navazuje hospodářské křídlo. Zadní stranu dvora uzavírá zděná cihelná stodola.

Popis: Přízemní zděný dům okapové orientace se sedlovou střechou s charakteristickým půdním polopatrem. Přední průčelí domu je čtyřosé, okenní otvory s novodobými trojdílnými okny. Fasáda je svisle členěna dvěma syme-

Obr. 14: Mravín, čp. 2, stavební plán výstavby nového okapově orientovaného domu směrem k návsi s využitím komory ze staršího štítově orientovaného domu, vypracováno vysokomýtským stavitelem Josefem Drahošem v roce 1884 (SOKA Chrudim, inv.č. 25, kart.č. 2).

trickými mělkými rizality po stranách průčelí a prostor půdní nástavby je propsán do fasády dvěma vodorovnými římsami a odvětráván pěti kruhovými otvory ukazující původní osovost fasády. Dům je čtyřdílný, převážně dvouraktový. První dva díly jsou obytné, třetí díl úzká průchozí síň, čtvrtý díl komorový, pod kterým je situován kamenný valeně klenutý sklep. Kolmo na čtvrtý díl směrem do dvora navazuje zděné hospodářské křídlo se sedlovou střechou. Hospodářské křídlo je trojdílné, první díl uzavřen dvojicí segmentových cihelných kleneb zděných do ocelové traverzy, druhý a třetí díl uzavřen dvojicí plackových kleneb dělených zděným pasem segmentového profilu. Krov je tvořen Rankovou konstrukcí. V zadní části dvora stojí velká cihelná stodola se sedlovou střechou, s vaznicovým krovem s dvojicí šikmých stolic. V interiéru je vestavěn betonový strop podepřený ocelovými sloupy.

Datování a hodnocení: Dům byl vystavěn 1886 a lze předpokládat, že komora se sklepem v SZ části domu podle stavebního plánu pochází ze staršího domu zachyceného na mapě k roku 1839. Stáří obvodového zdiva hospodářského křídla nelze jednoznačně určit, plackový klenební systém hospodářského křídla a krov pochází z poloviny devatenáctého století, segmentové klenby v prvním dílu byly provedeny v souvislosti s výstavbou nové obytné části domu. Stodola byla vystavěna v roce 1924 a upravena 1960. Jedná se o hodnotnou usedlost v rámci zástavby vesnice. Dům je ukázkou stavby z poslední třetiny devatenáctého století.

Čp. 3, sedlák

Dějiny: V roce 1568 je zapsána selská usedlost. V roce 1605 byla vystavěna nová maštal a stáj, k roku 1685 se ukládá povinnost opravit spuštěnou stáj a srub (sýpka?). V roce 1779 zmíněna komora nad síní, v roce 1808 vejmi-
nečná světnička a v roce 1842 komůrka při záprsní.⁴⁵⁾ Na mapě stabilního katastru jsou zachyceny tři objekty, štítově orientovaný dům a výměnek značené červeně, zadní

42) SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č.k. 175, fol. 531; č.k. 169, fol. 18; č.k. 147, fol. 57; č.k. 147, fol. 599.

43) SOKA Chrudim, o. c. v pozn. 19, inv.č. 25, nefol.

44) OÚ Jenišovice, o. c. v pozn. 41, Znalecký posudek č. 76/41/1992, nefol.

45) SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č.k. 175, fol. 535; č.k. 185, fol. 129; č.k. 169; č.k. 147, fol. 116.

Obr. 15: Mravín, čp. 3, pohled na průčelí usedlosti situované na jižní straně návsi.

Obr. 16: Mravín, čp. 3, pohled na zazděná ústí obslužných otvorů (zleva kamna, pec) pod dymníkem v kuchyňské nise v zadní části síně.

stranu dvora uzavírala žlutě značená stodola. V roce 1930 byl výměnek a dům stavebně upraven.⁴⁶⁾ Výměnek upraven ještě v roce 1980.⁴⁷⁾

Situace: Selská usedlost situovaná v jižní návěsí frontě, mezi čp. 2 a 4. Jedná se o trojstranný dvůr, uzavřený v předním průčelí piliřovou bránou a brankou. Dům i výměnek jsou štítové orientace směrem k návsi, zadní část dvora uzavírá stodola. Dům je obrácen svým zápražím na východ.

Popis: Přízemní zděný dům z opuky se sedlovou střechou. Nad prvními dvěma díly domu je střecha posazena na půdní polopatro. Dům je šestidílný, v levé orientaci, uspořádán převážně jednotraktově, komorového typu. Přední štítové průčelí domu je dvojosé, štít trojúhelníkový. Mezi okny ve štítě se nachází půlválcová nika bez výplně, nad ní kruhový větrací otvor. Dvorní strana je osmiosá, nad prvním a druhým dílem půdní polopatro se třemi okenními otvory. Zadní podélná strana domu je dvouosá, s dveřmi na úrovni druhého dílu. K zadní straně na úrovni druhého a třetího dílu domu byla přistavěna zděná přístavba z opuky, vybavena cihelnou klenební konstrukcí se zděným středovým pasem.

46) Zápisky, o. c. v pozn. 34.

47) Informace poskytnuté p. Nekvindou st., majitelem usedlosti, srpen 2012.

Síň domu je netradičně průchozí, což souvisí se zděnou přístavbou při zadní straně domu. Zadní část síně je vyhrazena kuchyňskému provozu a zaklenuta valenou cihelnou klenbou se dvěma pětibokými výsečemi. Prostor pro vaření má podobu zděné niky přiložené ke stěně světnice a otevřené do síně elipsovitě klenutým zděným pasem. Pod ústím dymníku je vyzděna podesta na vaření. Na zadní stěně lze číst charakteristickou skladbu příkladacích otvorů, otvor do chlebové pece a otvor do kamen.

Stropní konstrukce přední části síně je rozdělena zděným pasem na dvě pole. Pole při světnici je zaklenuto plackovou klenbou, druhým polem při komoře prostupuje dřevěné těleso schodiště do podkroví. Světnice je uzavřena trámovým stropem s omítaným podhledem, v tradičním umístění zůstalo stát zděné těleso pece. Celý prostor světnice je pestrě vymalován šablonovými motivy z počátku dvacátého století. Komoza domu je uzavřena cihelnou segmentovou klenbou. Krov nad světnicí a síní je vaznicový, s dvojicí stojatých stolic. Zdivo předního štítu domu patrně z podkroví je zděné z opuky do lichoběžníkového tvaru a bylo později zvětšeno a dozděno cihlami do trojúhelníkového tvaru.

Navazující hospodářskou část domu tvoří tři díly chlévů, první dva díly jsou zaklenuty dvojicí podélných segmentových kleneb s přízemními pasy a dělených zděným pasem (třetí díl již bez kleneb). Středový zděný pas je rozdělen ve dvou třetinách délky na dva oblouky podezděné zděným sloupem s okosenými hranami. Zadní podélná zeď chlévů je v pravidelném rytmu v interiéru i exteriéru členěna zazděnými a zaříznutými konci zhlaví stropních trámů, které zůstaly pod klenbami po původním trámovém stropu. Krov nad chlévní částí domu je hambalkový, s dvojicí stojatých stolic.

Výměnek je zděná přízemní stavba s půdní nadezdívkou a sedlovou střechou. Dispozice je trojdílná, v levé orientaci. Přední průčelí je jednoosé, dvorní průčelí je trojosé. Zadní podélná strana je v přízemí trojosá, se středním vstupem a dřevěnou pavlačí se vstupem do podkroví. Fasáda na zadní straně je členěna charakteristickým kontrastem hladké a hrubozrnné omítky. Stávající vstup do výměnku je umístěn ze dvora usedlosti. Sklep pod domem je přístupný z exteriéru a jedná se o obdélný prostor pod světnicí, zaklenutý valenou opukovou klenbou.

Zděná stodola se sedlovou střechou je čtyřdílná, s průjezdným mlatem, dvěma pernamí a připojenou kolnou. Zdivo je z lomové přitesávané opuky s vyzděnými svislými šterbinovými větracími průduchy, krov tvořen konstrukcí Rankova typu.

Datování a hodnocení: Lze předpokládat na základě zápisu z roku 1779, že zde stál dům s patrovou zadní částí a jizbou, či světnicí s polopatrem v prvním díle domu. Stávající dům byl postaven v první polovině devatenáctého století a v následujících desetiletích proběhly stavební úpravy; nové stropní konstrukce chlévů z 3. čtvrtiny devatenáctého století.

tého století, úprava světnice a střechy nad obytnou částí domu z 30. let dvacátého století. Zděná stodola byla vystavěna v poslední čtvrtině devatenáctého století. Stáří obvodových kamenných zdí výměnku lze pravděpodobně datovat do první poloviny devatenáctého století. V roce 1930 proběhla stavební obnova, kdy byla provedena nová střešní konstrukce s půdním polopatrem, fasáda a došlo k otočení vstupní strany na zadní podélnou stranu domu. Při poslední rekonstrukci 80. letech 20. století byl opět vstup vrácen směrem ze dvora usedlosti. Jedná se o velmi hodnotný areál usedlosti, dům je kvalitní ukázkou stavby z první poloviny devatenáctého století s autenticky dochovanou černou kuchyní.

Čp. 10, domkář

Dějiny: Dům byl poprvé zachycen při prvním číslování roku 1770/1. Na mapě stabilního katastru je zaznamenán jeden objekt značený červeně. Roku 1877 dům shořel⁴⁸⁾ a byl postaven nově na shodném půdorysu.

Situace: Dům je situován v západní části vesnice mezi čp. 9 a 11. Dům je okapové orientace vzhledem ke komunikaci, se zápražím obráceným na západ. Jedná se o stavení hákového půdorysu, kde kolmo na zadní část je přistavěna zděná stodůlka.

Popis: Přízemní zděný dům z opuky se sedlovou střechou. Přední průčelí domu je dvojosé, dělené římsou o deskovém základě. Štít domu byl původně lichoběžníkový, později dozděný do trojúhelníkového tvaru. Fasáda předního průčelí je vápenná, štít je rámován lisenovým rámem, okna plochými šambránami, mezi nimi štukové zrcadlo. Dvorní fasáda je čtyřosá a omítnutá hliněnou vrstvou. Dispozice domu je čtyřdílná, s trojdílným jádrem v levé orientaci, jednotrakového uspořádání, komorového typu. Strop síně je tvořen trámovou konstrukcí s dvěma příčnými trámy, s prkenným záklopem. Po pravé straně od vstupu se sestupuje po kamenném schodišti do sklepa, který je umístěn pod komorou. Sklep obdélného tvaru je zaklenutý segmentovou cihelnou klenbou. Zadní část síně je vyhrazena kuchyňskému provozu. Kuchyňská část má podobu zděné niky, přiložené ke stěně světnice a otevřené do síně elipsovým cihelným pasem. Otopná zařízení byla v minulosti odstraněna. Světnice je zastropena trámovou konstrukcí s dvěma příčnými trámy, s tradičním okosením s výběhy a s prkenným záklopem s přelištováním spár. Komora je uzavřena trámovým stropem a do interiéru v levém rohu vstupuje zděné těleso schodiště, které vede do podkroví a je přístupné ze zápraží. Čtvrtý díl tvoří chlév, který byl uzavřen segmentovou klenbou (odstraněna). Kolmo na dům navazuje stodola s průjezdným mlatem a dvěma perny. Krov domu je jednoduché hambalkové konstrukce se zavětrováním podélnými latěmi.

Datování a hodnocení: Jedná se o novostavbu domu po požáru v roce 1877. Hodnotná ukáзка autenticky dochovaného typového domu z daného období.

Čp. 18, sedlák

Dějiny: V roce 1577 je zapsána selská usedlost, v roce 1681 zmiňována obtížná léta, v roce 1777 komora pro vejminkářku a hospodář musí vystavět celé stavení nově.⁴⁹⁾ Na

Obr. 17: Mravín, čp. 10, pohled na průčelí domu domkáře, postaveného po požáru v roce 1877.

mapě stabilního katastru jsou zachyceny čtyři objekty, dům značen červeně, hospodářské křídlo, stodola a sušárna ovoce žlutě. V mezidobí 1855–1886 postaven nový dům s navazujícími chlévy.⁵⁰⁾ V roce 1910 byl schválen stavební plán na rozšíření chlévů.⁵¹⁾ Přestavba celé usedlosti započala v roce 1926 a v roce 1931 byly stavěny kolny.⁵²⁾ V roce 1958 byla vydána kolaudace na adaptaci stáji v JZD Mravín. V roce 1987 bylo první patro domu modernizováno.⁵³⁾

Situace: Selská usedlost situovaná v severní návěsní frontě, mezi čp. 17 a 19. Jedná se o čtyřstranný dvůr, uzavřený v předním průčelí piliřovou bránou. Dům je patrový, štítové orientace směrem k návsi, zápraží domu je obráceno směrem na západ. Při čelní straně návsi je situována zděná patrová sýpka okapové orientace, kolmo na sýpku navazuje hospodářské křídlo. Zadní stranu dvora uzavírá stodola.

Popis: Zděný patrový dům se sedlovou střechou a navazujícím přízemním hospodářským křídlem. Dispozice obytné části domu je trojdílná, v pravé orientaci, uspořádána dvourakově. Patrová část zděná z cihel řešena pouze nad prvním a druhým dílem domu. Třetí, komorový díl je umístěn v navazujícím přízemním hospodářském křídle.

Přední průčelí domu je dvouosé, zadní průčelí patrové části domu je trojosé v přízemí i v patře. K druhé ose je přistaven zděný balkónový rizalit. Na zadní fasádě domu zůstala zachována fasáda z doby výstavby, členěna lisenovým rámem a řešena na charakteristickém kontrastu hladkých

50) Archiv zeměměřičství a katastru v Praze, katastrální mapa Mravína z roku 1886, č. 4871.

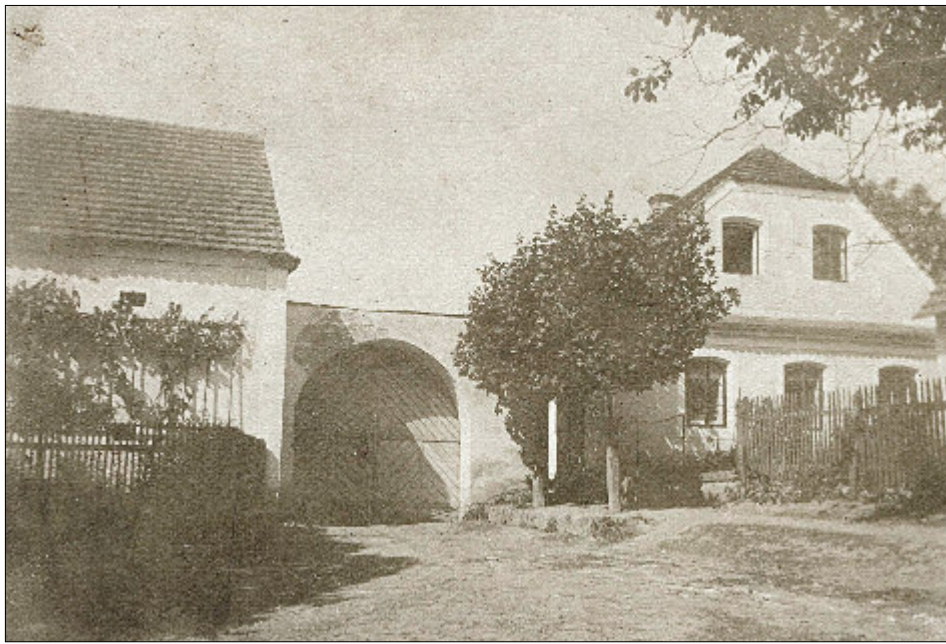
51) SOkA Chrudim, o. c. v pozn. 19, inv.č. 25, kart.č. 2, nefol.

52) Zápis, o. c. v pozn. 34.

53) OÚ Jenišovice, o. c. v pozn. 41, složka čp. 1 a čp. 18, nefol.

48) SOkA Chrudim, o. c. v pozn. 19, inv.č. 1, kart.č. 2, nefol.

49) SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č.k. 184, fol. 562; č.k. 169, č.k. 184.

Obr. 18: Mravín, cenný historický snímek domu čp. 18 ze začátku dvacátého století. Dům s navazující hospodářskou částí byl postaven v roce 1861 a jeho obytná část byla odstraněna při přestavbě usedlosti po roce 1926. Typově se jedná o ukázkou klasicistního přízemního domu – zděný dům se sedlovou střechou, s valbičkou a lichoběžníkovým štítem a krytým zápražím. Přední průčelí domu bylo trojosé se segmentovým záklenkem oken (foto ze sbírky rodiny Dobrkovských, Mravín, čp. 21).

Obr. 19: Mravín, čp. 18, historický snímek z poloviny dvacátého století zachycující průčelí usedlosti po modernizaci v 30. letech 20. století (foto ze sbírky rodiny Dobrkovských, Mravín, čp. 21).

Obr. 20: Mravín, čp. 18, detail štukové výzdoby fasády sýpky, šambrána okenního otvoru v patře na dvorní štítové straně z poslední třetiny 19. století.

a hrubých ploch. Interiér přízemí je dochován z doby výstavby z 30. let 20. století, patro přerušeno v druhé polovině 20. století. Krov vaznicový, s dvojicí šikmých stolic. Pod třetím dílem je situován nepřístupný kamenný sklep.

Na dům navazuje přízemní zděné křídlo z opuky, se sedlovou střechou a s půdní nástavbou. Ve zdivu je vyryta datace 1861. Při straně do návsi je postavena sýpka okapové orientace. Jedná se zděnou stavbu z opuky se sedlovou střechou nasazenou na fabionové římse. Podélné a štítové strany jsou dvouosé s okenními otvory tvaru ležatého obdélníku, osazené kovovou mříží spojovanou nýty. Štít trojúhelníkový se třemi oválnými pyramidově uspořádanými otvory. Na štítovém průčelí se nacházejí zbytky omítkových

vrstev s dochovanou šambránou okenního otvorů. Jedná se o plochou šambránu rámujiící otvor pouze v jeho horní polovině a ukončenou trojúhelníkovými tvary po stranách, jejichž spodní základna je na úrovni parapetu otvoru. Podlaha v přízemí je prkenná, strop trámový, s prkenným záklopem, stropní trámy jsou doplněny tradičním okosením a výběhy. Krov sýpky je prosté hambalkové konstrukce, se zavětrováním řešeným podélným vodorovným prvkem. Kolmo na sýpku směrem do dvora navazuje zděné hospodářské křídlo se sedlovou střechou a vaznicovým krovem.

Stodola je zděná z opuky se sedlovou střechou. Dispozice stavby je čtyřdílná, s dvěma průjezdnými mlaty a dvěma pernamí. Zdivo je z lomové přitesávané opuky se svislými šterbinovými větracími průduchy. Krov je tvořen konstrukcí Rankova typu. Pod stodolou je situován kamenný valeně klenutý sklep.

Datování a hodnocení: V roce 1861 byl vystavěn zděný přízemní dům s navazujícími chlévy. V rámci modernizace usedlosti po roce 1926 byly přední dva díly domu odstraněny a postavena nová patrová část (sklep a část obvodového zdiva přízemí zachováno ze staršího domu). Sýpka pochází z 3. čtvrtiny devatenáctého století. Navazující hospodářské křídlo bylo modernizováno ve 30. letech 20. století. Stodola byla vystavěna v 3. čtvrtině 19. století. Jedná se o hodnotnou usedlost ukazující kontinuální stavební vývoj do poloviny dvacátého století. Autenticky dochovaná sýpka a stodola.

Čp. 20, kovárna

Dějiny: Na mapě stabilního katastru není parcela zastavěna. Roku 1894 bylo povoleno Josefovi Šišánovi provozovat živnost kovářskou a podkovářskou při čp. 12, pro kterou bylo vedle domu postaveno nové stavení bez čp.⁵⁴⁾ Kovárna byla v roce 1927 přestavěna na vejminek a zřejmě v této době obdržela čp. 20.⁵⁵⁾

54) SOKA Chrudim, o. c. v pozn. 19, inv.č. 1, č.kn. 1, nefol.

Situace: Samostatně stojící zděná patrová stavba s valbovou střechou, situovaná mezi čp. 9 a 12, při západní straně návsi.

Popis: Patrová zděná stavba z opuky s valbovou střechou nasazenou na římse o deskovém základu. Ve střeše na podélných stranách jsou umístěny podlouhlé větrací vikýře. Přední podélná vstupní strana je dvouosá, v přízemí i v patře. V pravé části vstupního průčelí je ve zdivu klenutý cihelný pas, který poukazuje na původní funkci objektu, na kovárnu. Identický cihelný oblouk je zadní štitové stěně. Prostor pro kování koní se nacházel ve třetím díle a byl otevřený ze dvou stran do exteriéru, po přestavbě na vejminěk byly otevřené plochy zazděny a osazeny okny. Dům je tradičního trojdílného půdorysu, levé orientace, s průchozí síní. Dům byl postaven s tahovým komínem umístěným v tradiční poloze mezi světnicí a síní. Místnosti v přízemí jsou vybavené trámovými stropy s omítaným podhledem. Pod třetím dílem je umístěn malý sklep uzavřený segmentovou cihelnou klenbou. První patro je dvoudílné, přístupné ze síně. Krov domu je jednoduchý hambalkový, zavětrování řešeno pouze laťováním.

Hodnocení: Velmi hodnotná stavba, ukázka vesnické technické stavby.

Čp. 25, chalupník

Dějiny: Chalupa byla poprvé zachycena v Josefském katastru v roce 1788.⁵⁶⁾ K roku 1848 je uvedeno, že byl v chalupnické usedlosti vystavěn domek.⁵⁷⁾ V roce 1869 postaveny kolmo nad přání díl domu nové chlévy s průjezdem do dvora. Roku 1906 byla povolena výstavba stodoly za domem.⁵⁸⁾

Situace: Chalupnické stavení je situováno v západní části vesnice za čp. 26. Jedná se o trojboké stavení. Dům je štitové orientace směrem ke komunikaci vedoucí z návsi. Kolmo na přední část domu je postavena kolna s chlévy, kolmo na zadní část domu je situováno hospodářské křídlo, za domem samo-

Obr. 21: Mravín, čp. 20, pohled na vstupní stranu, kde v pravé části vstupního průčelí je označen černou šipkou klenutý cihelný pas, který poukazuje na původní funkci objektu, provoz kovárny. Identický cihelný oblouk je na zadní štitové stěně.

statně stojící stodola.

Popis: Přízemní zděný dům z opuky se sedlovou střechou. Přední průčelí je dvouosé, děleno římso, štít původně lichoběžníkový, později dozděn cihlami do trojúhelníkového tvaru. Dvorní strana je dvouosá, zadní podélná strana domu trojosá.

Dispozice domu je tradiční, s trojdílným jádrem levé orientace, komorového typu, uspořádána jednotraktově, v druhém dílu dvotraktově. Síní je vybavena klenutým

Obr. 22: Mravín, čp. 25, pohled na průčelí chalupnické usedlosti, dům postaven ve 40. letech 19. století, kolmé chlévy s průjezdem do dvora přistavěny po roce 1869 a na začátku dvacátého století opatřeny novou střešní konstrukcí.

55) Zápisky, o. c. v pozn. 34.

56) NA Praha, o. c. v pozn. 15.

57) SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č.k. 147, fol 215.

58) SOkA Chrudim, o. c. v pozn. 19, inv.č. 25, nefol.

stropem, dvojicí segmentových kleneb zděných do ocelové traverzy. Za síní následuje černá kuchyně, uzavřená valenou klenbou. Ve zdi oddělující světnici a černou kuchyni je patrná charakteristická soustava otvorů sloužících pro otopná zařízení, pec a kamna. Z černé kuchyně se poklopem v podlaží vstupuje do sklepa situovaného pod světnicí a uzavřeného kamennou valenou klenbou. Světnice v čele domu je plochostropá, vybavena novodobým stropem, pod kterým jsou ve zdivu patrné zazděné kapsy po dvojici příčných stropních trámů. Třetí díl tvoří komora, je uzavřena trémovým stropem s omítaným podhledem. Kolmo na třetí díl navazuje zděné hospodářské křídlo s chlévy a kolnou s průjezdem. Krov domu je jednoduchý hambalkový s jednou úrovní hambalků, nad světnicí a síní ztužen dvojitou stojatou stolicí umístěnou pod konci hambalků.

Kolmo na přední díl domu jsou situované zděné chlévy s průjezdem do dvora, zdivo v přízemí opukové, půdní nástavba cihelná a krov vaznicový s dvojicí šikmých stolic. Chlévy jsou uzavřeny soustavou segmentových kleneb zděných do cihelných pasů. V interiéru podkroví je v zadní štítové stěně patrné zdivo staršího opukového štítu, lichoběžníkového tvaru. Za domem je situována samostatně stojící cihelná stodola, trojdílná s průjezdným mlatem a dvěma pernamy, střecha sedlová s vaznicovým krovem s dvojicí šikmých stolic. Ve zdivu je vytesána datace výstavby stodoly s iniciálami stavebníka: „L 1906 P AT“.

Datování a hodnocení: Dům byl vystavěn ve čtyřicátých letech devatenáctého století. Chlévy s průjezdem postavené po roce 1869 byly stavebně upraveny v první třetině dvacátého století (nové zaklenutí, nová střešní konstrukce). Hodnotná chalupnická usedlost s ukázkou domu z poloviny devatenáctého století s dochovanou černou kuchyní.

Čp. 27, chalupník

Dějiny: Chalupa byla vystavěna v roce 1866.⁵⁹⁾ V přední části domu se nacházel hostinec, který byl po druhé světové válce přestavěn na obytnou část.⁶⁰⁾

Situace: Chalupa je situována na severním okraji intravilánu, za čp. 18. Jedná se o stavení hákového půdorysu. Dům je okapové orientace směrem ke komunikaci, kolmo zadní část domu byla postavena zděná stodola.

Popis: Zděný přízemní dům z opuky se sedlovou střechou. Přední průčelí domu je dvouosé, štít lichoběžníkový. Dvorní strana je šestiosá. Půdorys domu je šestidílný, v prvním, třetím, čtvrtém a pátém dílu řešen jako dvouraktový. První tři díly domu do čtyřicátých let sloužily jako hostinec a majitel se svou rodinou bydlel ve čtvrtém a pátém díle domu. Přední část domu tvoří trojdílné jádro, v druhém díle s úzkou chodbou; místnosti jsou plochostropé. Čtvrtý a pátý díl, který původně sloužil jako minimalizovaná obytná část majitele usedlosti, je řešen dvouraktově a zaklenut soustavou plackových kleneb se zděným dělicím pasem. Šestý díl fungoval jako chlév, dnes plochostropý. Krov domu je tvořen Rankovou konstrukcí. Pod třetím dílem je situován obdélný sklep s cihelnou valenou klenbou elipsového profilu, přístupný ze čtvrtého dílu.

Datování a hodnocení: Dům byl vystavěn v roce 1866. Ve čtyřicátých letech dvacátého století byla provedena úpra-

Obr. 23: Mravín, čp. 27, pohled na plackovou klenbu v obytné části domu, který byl postaven v roce 1866.

va přední části domu na obytnou část. V druhé polovině dvacátého století proběhla úprava stropní konstrukce v chlévech. Hodnotný dům v rámci zástavby vesnice, ukázkou stavebního řešení pozdně klasicistního domu.

ZÁVĚR

Provedeným plošným průzkumem sídla bylo možno zdokumentovat zajímavou vesnici, která dosud nebyla podchycena v žádném ze seznamů hodnotných sídel. Mravín představuje kvalitně dochovaný sídlištní útvar reprezentující menší zemědělskou vesnici v zachovaném krajinném rámci.

Provedením archivního průzkumu se podařilo prokázat, že základní rozvržení usedlostí kolem návsi bylo v předbělohorské době stejné se stavem, který známe z pozdějších pramenů, i se stavem dnešním. Půdorys vesnice byl dotvořen ve druhé třetině 18. století a později docházelo již pouze k jeho zahušťování.

Stavební fond vesnice reprezentuje řada zděných budov pocházejících převážně z 19. století. Nejedná se o výjimečné stavby, ale o běžné hmotové tradiční objekty, které v návaznosti na dochovaný půdorys vesnice vytvářejí velice kvalitní prostředí. Stavební vývoj vesnice kontinuálně pokračoval až do čtyřicátých let 20. století. I tato relativně mladá stavební obnova už dnes vykazuje nezpochybnitelné kvality. Kromě samotných objektů usedlostí a domů je ve vesnici dochovaná i řada souvisejících prvků, které dříve tvořily běžnou součást vesnice, a jejich zachování je o to cennější, např. vodná nádrž na návsi, relikt historických úvozů, bývalá hráz rybníka.

Oproti obecnému vývoji českých vesnic ve 20. a 21. století nedošlo v Mravíně k nevhodné výstavbě nebo k plošným demolicím, které by narušily historickou strukturu vesnice. Velká část zástavby je v současnosti dochována v autentickém stavu a dílčí nevhodné zásahy lze odstranit. Vesnici zůstala cenná sevěřenost bez rozdrobenosti zastavění do krajiny, s kvalitně dochovaným krajinným rámcem, s volnými zemědělskými plochami, se zahradami, sady a sítí cest. Mravín je ukázkou „obyčejné“ malé vesnice, která právě svojí „obyčejností“ se stává velmi zajímavou vesnicí v regionu. Na závěr zbývá pouze podotknout, že by památková péče, a nejen ona, měla začít uvažovat o způsobech

59) SOA Zámorsk, o. c. v pozn. 11, č.k. 147, fol 85.

60) Informace sdělená majiteli domu, manželi Pištorovými, dne 12. 11. 2012.

ochrany historických celků, které nejsou výjimečné, ale jsou velmi cenné pro udržení specifického tradičního regionálního charakteru venkovského prostředí.

*Článek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: **Výzkum nemovitých památek v ČR. Aktuální metodické otázky průzkumu a dokumentace, ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře**, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.*

MRAVÍN BEI VYSOKÉ MÝTO – ZUR ERFORSCHUNG DER DORFBAUTEN

Die im vorliegenden Beitrag zusammengefasste Flächenuntersuchung des Dorfes Mravín (Bez. Chrudim, Kr. Pardubický) wurde aus mehreren Gründen, vor allem aber wegen der erhaltenen urbanistischen Situation durchgeführt. Das Dorf Mravín liegt 7 km westlich von der Stadt Vysoké Mýto (Hohenmauth, Bez. Ústí nad Orlicí [Wildenschwert], Kr. Pardubický) in der geomorphologisch weich modellierten Gegend in der Höhe von 334 m ü. d. M. Das Dorf liegt auf einer mäßig nordwärts abfallenden Ebene beim Fuß von dem Vraclav-Rücken im Osten und der Anhöhe Hradisko im Westen. Den Dorfgrundriss bestimmt der rechteckige Dorfplatz mit den an der Nord-, Süd- und Ostseite angelegten Gehöften, an der Westseite befindet sich die Kleinbauerbebauung. Inmitten des Dorfplatzes ist ein Wasserbecken (Dorfteich), dessen heutige Form die gleiche wie die auf der Mappe des Stablen Katasters ist. Etwa ein halbes Kilometer südöstlich vom Dorfplatz befindet sich die Häusergruppe „Dolní“ (Unter-) Mravín.

Die erste schriftliche Erwähnung des Dorfes stammt aus dem Jahr 1410, wenn es als Besitz der Herrschaft Košumberk genannt wurde. In der frühen Neuzeit hatte das Dorf mehrmals seine Besitzer geändert und 1722 wurde es zum Teil der Domäne Chroustovice, wo es bis zum Zerfall der Feudalordnung blieb. In den Jahren 1850–1960 war Mravín ein selbständiges Dorf im Gerichts- sowie politischen Bezirk Vysoké Mýto. Heute befindet sich das Dorf im Bezirk Chrudim und ist in das Dorf Jenišovice eingegliedert.

Die Reste nach der mittelalterlichen Lokation des Dorfes sind der Grundriss und die Form des Dorfplatzkerns, der wohl regelmäßig um den dreiseitigen rechteckigen Dorfplatz mit der offenen Seite zum Fuß des Hügels Hradisko verlaufen wurde. Aus dem heutigen Dorfgrundriss ist auf den ersten Blick der Typ vom Angerdorf deutlich, der der Entstehung im Hochmittelalter entspricht. Für das Dorf sind die Grundbücher seit 1571 in einer kontinuierlichen Folge bis ins 19. Jahrhundert erhalten, und somit lassen sich die Linien der Besitzer einzelner Gehöfte zusammenstellen. Aus den Grundbüchern kommt es heraus, dass die Grundverteilung der Gehöfte um den Dorfplatz in der Zeit vor der Schlacht am Weißen Berg (1620) mit dem Zustand identisch war, den wir aus den späteren Quellen kennen, sowie auch mit dem heutigen Zustand. Zum Jahr 1571 werden im Grundbuch 11 Gehöfte, d. i. 8 Gründe (Nr. Kon-skr. 1, 2, 3, 4, 14, 16, 18, 19) und drei Gärtner (Nr. 5, 15, 17) evidiert. Die Fassung aus dem Jahr 1714, die als Unterlage für den Theresianischen Kataster diente, registrierte eine gleiche Zahl der Gehöfte (7 Bauernhöfe, 4 Viertelbauernhäuser) und dazu zwei Mietmannhütten, die sich aber infolge der fehlenden Archivunterlagen bislang nicht identifizieren lassen. Ebenso wie anderenorts bedeutete das 18. Jahrhundert für das Dorf das Anwachsen der ärmeren Kleinbauerhäuser, das erst bei der Rekonstruktion der ersten Nummerierungsrunde aus den Jahren 1770/1771 erfasst wurde. In Mravín waren damals 19 Kon-skriptions-Nummern vorhanden. Bis Anfang des 20. Jahrhunderts erfolgte der Ausbau von neun Häusern, die die bestehende Grundrissstruktur des Dorfes verdichteten. Das zwanzigste Jahrhundert griff im Unterschied zur gemeinen Entwicklung der Dörfer in Böhmen nicht wesentlich in die urbanistische Entwicklung des Dorfes ein. Bei der Archivforschung ist es gelungen zu beweisen, dass die Struktur der Gehöfte aus der Zeit vor der Schlacht am Weißen Berg ohne Änderung bis heute erhalten blieb. Der Grundriss des Dorfes war im zweiten Drittel des 18. Jahrhunderts vollendet worden und wurde später nur verdichtet.

Von der Bautätigkeit und Entwicklung der Dorfhäuser in der älteren Zeit, im 16., 17. und 18. Jahrhundert weiß man wenig, da die ältere Phase durch die spätere Bautätigkeit überschattet wurde. Werte Informationen bieten die Archivquellen, historischen Zeichnungen und Fotos dar, die das überwiegende Bestehen der Holzkonstruktionen der Häuser sowie der Wirtschaftsbauten bis zu Beginn des 19. Jahrhunderts belegen. Die Mappe des Stablen Katasters aus dem Jahr 1839 registrierte eine große Menge der gelb bezeichneten Bauten, d. h. der verbrennbaren Objekte, wahrscheinlich der Holzbauten, überwiegend in der Blockbauweise. Aber erscheinen da auch die rot bezeichneten, brandsicheren Bauten. Die gemauerten Häuser der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts besaßen die traditionelle dreiteilige Innenanordnung, den Eintrakt und Kammertyp, mit der traditionellen Beheizungsweise und der indirekt aus dem Flur beheizten Stube.

Den Impuls für die weitere Bautätigkeit in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts stellten die Brände dar. Im Dorf baute man in dieser Zeit den gleichen Typ vom ebenerdigen gemauerten Haus, der sich als in der Masse klassizistischer Haustyp bezeichnen lässt. Es handelte sich um das gemauerte Haus mit dem Satteldach, dem trapezförmigen Giebel und bedeckten Vorhaus. Die vordere Fassade war zwei- oder dreiaxig mit segmentgewölbten Fensterstürzen. Im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts kommt in das Dorf eine Änderung der Heizungs- und Kocheinrichtung. Die Innovation in Gestalt des geschlossenen Zugschornsteins bis zur Erdoberfläche erscheint in den Bauplänen erst ab 1880. Am Anfang des 20. Jahrhunderts verläuft kontinuierlich die bauliche Renovierung und Umgestaltung der Gehöfte und Häuser, die aber stets in der traditionellen Masse, mit dem dreiteiligen Kern, aber in der Zweittraktanordnung gebaut werden.

Bei der durchgeführten Erforschung der Siedlung konnte man ein interessantes Dorf dokumentieren, das bislang in keiner der Listen der wertvollen Siedlungen erfasst war. Mravín stellt ein sehr gut erhaltenes Siedlungsgebilde dar, das ein kleineres landwirtschaftliches Dorf im erhaltenen landschaftlichen Rahmen repräsentiert. Außer den Gehöften und Häusern selbst ist im Dorfe eine Menge weitere zusammenhängende Elemente erhalten, die früher gewöhnliche Dorfbestandteile bildeten und deren Erhaltung um so werter ist, wie z. B. der Dorfteich, die Relikte der historischen Hohlwege, der einstige Teichdamm.

Im Gegensatz zur gewöhnlichen Entwicklung der Dörfer in Böhmen im 20. und 21. Jahrhundert erfolgten in Mravín kein unpassender Aufbau oder Flächendemolierung, die hätten die historische Siedlungsstruktur verletzen können. Der Großteil der Bebauung ist heute im verhältnismäßig authentischen Zustand erhalten.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Mravín (Bez. Chrudim, Kr. Pardubický), Nordseite vom Dorfplatz, heutiger Zustand. Von rechts nach links – Haus im Gehöft Nr. Kon-skr. 17, Objekte vom Gehöft Nr. 14 – traufständiger Wirtschaftsflügel mit Durchfahrts-tor, anschließendes Ausgedinge und giebelständiges Haus, weiter das Haus vom Gehöft Nr. 15 und die gegenüberstehende einstige Schmiede Nr. 20 (Foto Z. Vařeková, falls nicht anders angegeben).

Abb. 2: Mravín, Westseite vom Dorfplatz, heutiger Zustand. Im Vordergrund historischer Dorfteich, dahinter von links Haus Nr. 20, einstige Schmiede, hinten die Häuser Nr. 12, 11 und links ein Teil vom Giebel des Hauses Nr. 9.

Abb. 3: Mravín, westlicher Teil vom Dorf mit der Kleinbauerbebauung, heu-

tiger Zustand. Von links die Häuser Nr. 9, 10, 11. Die Häuser Nr. 10, 11 in der ursprünglichen Masse aus der Bauzeit nach dem Brand 1877 erhalten. Abb. 4: Mravín, Mappe des Stablen Katasters, 1839, links ein Teil vom Teich Mirkovec. Um der besseren Orientierung wegen sind die Konskriptionsnummern der Gehöfte und Häuser nachträglich eingeschrieben (übernommen aus: Ústřední archiv zeměměčictví a katastru, ergänzt von Z. Vařeková).

Abb. 5: Mravín, historische Zeichnung des Gehöftes Nr. 14 aus dem Jahr 1900 (Autor J. Kubát) stellt das Haus im Gehöft mit dem vorderen Blockbau, dem zweigeschossigen Flur und den Kammern dar. Das Haus entspricht der baulichen Charakteristik der spätmittelalterlichen Häuser in der Region (Zeichnung aus der Sammlung des Herrn Novotný, Mravín Nr. 14).

Abb. 6: Mravín, die historische Fotografie nahm die gezimmerte rechteckige Scheune mit Strohdach im Gehöft Nr. 14 auf. Die Scheune brannte 1910 aus (Foto aus der Sammlung des Herrn Novotný, Mravín Nr. 14).

Abb. 7: Mravín, nicht datierter Plan für den Neubau der für Herrn Jan Pelc, Nr. 17 in Mravín, von Ferdinand Boh. (...), Baumeister, an Stelle der alten ausgebrannten Scheune zu erbauenden Getreidescheune. Das Projekt entwarf einen rechteckigen Bau in der typischen vierteiligen Anlage mit durchfahrbarer Tenne, zwei Bansen und angeschlossenen Schuppen. Die Scheune wurde nach dem Brand des Gehöftes 1864 erbaut und in den 1920er Jahren erweitert und umgebaut (SokA [Staatliches Bezirksarchiv] Chrudim, AO Mravín, Inv.-Nr. 25, Karton Nr. 2).

Abb. 8: Mravín, Plan für den Bau einer neuen Getreidescheune für Antonín Novotný aus Mravín Nr. 1. Das 1881 zugelassene Projekt entwarf Franc Tůma, Maurermeister. Es handelte sich um die quer durchfahrbare Scheune mit der Tenne in der Mitte, zwei weiteren Bansen und der angeschlossenen Durchfahrt mit einem Schuppen. Der Bau war aus dem Plänen gemauert mit den schartenartigen Lüftungsöffnungen, dem Dachstuhl der Konstruktion Rank und dem schiefergedeckten Dach. Die Scheune wurde 1982 abgerissen (SokA Chrudim, AO Mravín, Inv.-Nr. 25, Karton 2).

Abb. 9: Mravín, Bauplan für den Umbau der Stube und des Küchenteils für Jan Svatoš, Besitzer des Hauses Nr. 19 in Mravín, vom Baumeister Josef Drahoš aus Vysoké Mýto, 1885. Das Projekt enthält das Aufheben der alten Stube und der Küchennische mit Funkenhut im Hinterteil; es entwirft die Verlängerung der Stube und die Errichtung neuer segmentgewölbter Küche mit Zugschornstein (SokA Chrudim, Inv.-Nr. 25, Karton 2).

Abb. 10: Mravín, Bauplan für die Fassade des Hauses im Gehöft Nr. 2 für Jan Petiura vom Baumeister Josef Drahoš aus Vysoké Mýto, 1884. Das Projekt entwirft die Fassade in dem damals aktuellen historisierenden Ausdruck, die aber wohl in dieser Gestalt nicht verwirklicht wurde (SokA Chrudim, Inv.-Nr. 25, Karton 2).

Abb. 11: Mravín, Luftaufnahme des Dorfes, 1937, Fotograf Oberst Koukal

(Foto aus der Sammlung der Familie Dobrkovský, Mravín Nr. 21).

Abb. 12: Mravín, Karte der bauhistorischen Auswertung des Dorfes im heutigen Forschungszustand (Unterlage: Katastralkarte, ergänzt von Z. Vařeková, Zeichnung J. Jaroš).

Abb. 13: Mravín Nr. 1, historische Fotografie aus dem 2. Viertel des 20. Jahrhunderts nimmt die Fassade der 1883 erbauten Gastwirtschaft auf (Foto aus der Sammlung der Familie Dobrkovský, Mravín Nr. 21).

Abb. 14: Mravín Nr. 2, Bauplan für den Bau des neuen, in der Richtung zum Dorfplatz traufständigen Hauses mit Ausnutzung der Kammer vom älteren giebelorientierten Haus, ausgearbeitet vom Baumeister Josef Drahoš aus Vysoké Mýto, 1884 (SokA Chrudim, Inv.-Nr. 25, Karton 2).

Abb. 15: Mravín Nr. 3, Fassade vom Gehöft an der Dorfplatzsüdseite.

Abb. 16: Mravín Nr. 3, vermauerte Ausmündungen der Bedienungsöffnungen (von links Ofen, Backofen) unter dem Rauchfang in der Küchennische im Flurhinterteil.

Abb. 17: Mravín Nr. 10, Kleinbauerhaus, erbaut nach dem Brand 1877, Fassade.

Abb. 18: Mravín, wertvolle historische Aufnahme des Hauses Nr. 18 aus dem Anfang des 20. Jahrhunderts. Das Haus mit dem anschließenden Wirtschaftsteil war 1861 erbaut worden, sein Wohnteil wurde beim Umbau des Gehöftes 1926 abgerissen. Typologisch handelt es sich um ein Beispiel des klassizistischen ebenerdigen Hauses – das gemauerte Haus mit Satteldach, mit trapezförmigem Giebel, Krüppelwalm und bedecktem Vorhaus. Die Giebelfassade war dreiaxig mit segmentgewölbten Fensterstürzen (Foto aus der Sammlung der Familie Dobrkovský, Mravín Nr. 21).

Abb. 19: Mravín Nr. 18, historische Fotografie aus der Mitte des 20. Jahrhunderts, die Fassade des Gehöftes nach der Modernisierung in den 1930er Jahren aufnehmend (Foto aus der Sammlung der Familie Dobrkovský, Mravín Nr. 21).

Abb. 20: Mravín Nr. 18, Speicher, Fassadendetail, Umrahmung einer Fensteröffnung an der Hofseite, sie lässt sich an das Ende des 19. Jahrhunderts einordnen.

Abb. 21: Mravín Nr. 20, Eingangsseite, an der rechten Seite der Fassade der schwarze Pfeil zeigt zum Ziegelgurtbogen, der die ursprüngliche Funktion des Gebäudes belegt. Ein gleicher Bogen befindet sich auch an der hinteren Giebelwand. Die Schmiede befand sich im dritten Teil und war aus zwei Seiten offen. Nach ihrem Umbau zum Ausgedinge 1927 wurden die offenen Bogen vermauert und mit Fenstern versehen.

Abb. 22: Mravín Nr. 25, Fassade des Viertelbauernhofs, das Haus in den 1840er Jahren erbaut, die querstehenden Ställe mit der Durchfahrt in den Hof nach 1869 zugebaut, am Anfang des 20. Jahrhunderts neue Dachkonstruktion errichtet.

Abb. 23: Mravín Nr. 27, Kappengewölbe im Wohnteil des 1866 erbauten Hauses.

(Übersetzung J. Noll)